

«زن و مطالعات خانواده»

سال چهارم - شماره چهاردهم - زمستان ۱۳۹۰

ص ص ۶۴ - ۴۳

تاریخ ارسال: ۹۱/۱۱/۰۱

تاریخ پذیرش: ۹۲/۰۲/۲۸

آسیب شناسی آموزش خانواده در آموزش و پرورش شهرستان ماکو از دیدگاه اولیاء دانش آموزان در سال ۱۳۹۰

دکتر علی نقی اقدسی^۱
دکتر ابوالفضل فرید^۲
حمیرا بایرام زاده^۳

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی آسیب شناسی برگزاری کلاسهای آموزش خانواده، بر اساس اهمیت و الویت عوامل دخیل، در آموزش و پرورش شهرستان ماکو میپردازد. روش تحقیق از نوع توصیفی - همبستگی است. جامعه آماری را کلیه والدین دانش آموزان در دوره های سه گانه تحصیلی (ابتدایی، راهنمایی، متوسطه) در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ تشکیل داده است. جهت آزمون موفقیت برنامه آموزش خانواده، افراد نمونه با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چند مرحله ای، در ۱۷ مدرسه انتخاب و تعداد ۲۷۰ نفر به عنوان نمونه از بین اولیاء برگزیده شده اند. پرسشنامه تحقیق حاوی ۴۵ سوال بوده و برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون همبستگی استفاده شده است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان میدهد که نیروی انسانی، روش تدریس، ارزشیابی و محتوای آموزشی در میزان موفقیت برنامه آموزش خانواده دارای تاثیر معنی داری میباشد و بیشترین تاثیر را در این میان دارند. همچنین عامل ارزشیابی با ضریب استاندارد ۰/۳۵۷ بیشترین تاثیر را بر میزان موفقیت برنامه آموزش خانواده دارد.

واژه های کلیدی:

آسیب شناسی، آموزش خانواده، آموزش و پرورش

^۱ عضو هیئت علمی (استادیار) دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز، گروه علوم تربیتی، تبریز، ایران.

^۲ عضو هیئت علمی (استادیار) دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، گروه علوم تربیتی و مشاوره، تبریز، ایران.

^۳ دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز - دانش آموخته کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی، تبریز، ایران.

مقدمه

خانواده، اولین و مهم ترین نهاد در تاریخ فرهنگ و تمدن انسانی است و اولین مدرسه ای است که انسان در آن تعلیم می یابد و با اصول زندگی اجتماعی و روش تفاهم با دیگران آشنا می شود. خانه، فضایی است که در زیر سقف آن ارزشهای اخلاقی و اجتماعی از نسلی به نسل منتقل می شود و اسباب رشد عاطفی، اخلاقی و اجتماعی افراد فراهم می گردد. تعلیم و تربیت، فراهم کردن شرایط مناسب و مساعد برای بروز و ظهور استعدادها و توانمندی هایی است که در نهاد آدمیان وجود دارد و به این اعتبار زمینه های تربیت فرزندان عبارتند از: خانه، مدرسه و جامعه (عبدالهی، ۱۳۸۰).

خانواده به عنوان کانونی که فرد در آن قرار می گیرد، اهمیت شایانی پیدا می کند. اولین تاثیرات محیطی را که فرد دریافت می کند از محیط خانواده است. و در تعیین سبک و خط مشی زندگی آینده، اخلاق، سلامت جسمی و روانی و عملکرد فرد نقش بسزایی دارد (موسی زاده، ۱۳۸۰).

در کشورما، نیز از سال ۱۳۵۰ برنامه ی آموزش خانواده با اهداف برگزاری دوره های آموزشی شامل ویژگیهای خانوادگی، ارتقاء آگاهی ها، دانسته های تربیتی و رفع نیاز آنان، در جهت تحکیم روابط خانوادگی، شروع به فعالیت نموده است (سیر تحول انجمن اولیا و مربیان ایران، سازمان مرکزی انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۹).

از بدو تاسیس انجمن اولیا و مربیان (سال ۱۳۶۴ هجری شمسی) تلاش بی وقفه ای برای آموزش خانواده ها آغاز شد. کلاسهای آموزش خانواده در ابتدا به صورت پراکنده و موردی و با توجه به سلیقه مدیران آموزشگاهها برگزار می شد و بیشتر به صورت جلسات سخنرانی بود. از سال ۱۳۶۸ با تعیین موضوعات مشخصی از سوی دفتر مرکزی انجمن اولیا و مربیان آموزشهای خانواده به صورت جدی تری مطرح شد و سمت و سوی معینی یافت. در این دوره های آموزشی سعی شد تا خانواده ها را با چگونگی رشد و تربیت صحیح کودکان و نیز روحيات و تواناییهای آنان آشنا کنند (وفادار، ۱۳۸۳). به استناد شواهد و مدارک موجود، اندیشه شکل گیری و ظهور «انجمن های خانه و مدرسه» برای نخستین بار در سال ۱۳۲۶ شمسی عملی گردید و در آن سال بنا بر مصوبات «شورای عالی فرهنگ» شرح وظایفی برای انجمن ها نوشته شد (جهانگرد، ۱۳۷۵).

انجمن اولیا و مربیان در کشور ما به عقیده کارشناسان و صاحب نظران مسایل تربیتی و آموزشی، الگوی آن از کشورهای اروپایی و بخصوص فرانسه اقتباس شده است. پس از جنگ جهانی دوم و ایجاد برخی کشورهای صنعتی، جوامع از شکل سنتی خارج و نیاز ارائه آموزش هایی به والدین احساس شد و به تبع آن « مدرسه اولیای » شکل گرفت (همشهری، ۱۳۸۲). آموزش والدین در ایالات متحده آمریکا از زمان استعمار به رسمیت شناخته شد. اولین سازماندهی گروه های آموزش والدین در امریکا رخ داده است. پس از دوره جنگ های داخلی توسعه جنبش آموزش خانواده تغییری در نگرش والدین بوجود آورد و این علاقه تجدید شده در اندیشه های لاک، روسو، فروبل، پستالوزی است. و این فیلسوفان از آن زمان تا به حال تاثیر بزرگی در توسعه جنبش آموزش خانواده داشتند (دیویس^۱، ۱۹۷۶).

در تحقیقی (فلاح، اعظم، حشمتی، اکرم، ۱۳۸۳) با عنوان بررسی نیازهای آموزشی اولیاء دانش آموزان در شهرستان یزد پیشنهاد می کنند در کلاسهای آموزش خانواده کلاسها به صورت موضوعی برنامه ریزی شود تا والدین با توجه به نیاز خود در کلاس مربوطه شرکت کنند و از آموزشهای تکراری خودداری شود، در جلسات از وسایل کمک آموزشی از جمله فیلمهای آموزشی استفاده گردد، برنامه دوره آموزش خانواده در آموزشگاه تکثیر و در اختیار خانواده ها قرار گیرد، دعوت از اولیاء با دعوت نامه کتبی و همراه با احترام و در خور شأن آنها باشد، محل تشکیل کلاسها از نظر شرایط فیزیکی مساعد و مطلوب باشد. و زمان و ساعات تشکیل کلاسها مناسب با شرایط خانواده باشد.

نتایج تحقیقی درودی (۱۳۸۳) نشان داد عدم وجود نیروهای متخصص برای آموزش خانواده و ساختارمند نبودن آموزش خانواده در سطح شهر، فقدان نیازسنجی آموزش به منظور تبیین نیازهای ویژه آموزش پدران و مادران از آسیب های برنامه های آموزش خانواده می باشد.

تربیت فرزند از جمله مهارتهای تاثیرگذار در آموزش مهارتهای آموزش والدین در قالب کلاسهای خانواده می باشد. با توجه به اتفاق نظر بین سیاست گذاران، برنامه ریزان، صاحب نظران، مربیان و والدین می توان ضرورتهای زیر را برای آموزش خانواده ذکر نمود: (امجدیان، ۱۳۸۴).

^۱-Davis

- ۱- خشت اولیه تربیت در خانواده نهاده می شود.
- ۲- زمان حضور دانش آموز در خانه بیش از زمان حضور او در مدرسه است.
- ۳- آگاهی والدین در پیشرفت تحصیلی فرزندان موثر است.
- ۴- خانواده بستری برای پیشگیری از آسیب های اجتماعی است.
- ۵- بخشی از مهارت زندگی در خانواده آموزش داده می شود. (ذاکری، ۱۳۸۷).
- ۶- فراهم کردن موجبات تحکیم مبانی شخصیت و تقویت خود آگاهی کودکان، نوجوانان و جوانان.
- ۷- آگاه ساختن پدران و مادران و مربیان به معارف اسلامی، در ارتباط با مسائل رشد و پرورش کودکان، نوجوانان و جوانان، با توجه به نیازهای آنان.

خانواده اولین جایگاه زندگی، تربیت و نیز اولین آموزشگاه فرزند پس از تولد است. پس به لحاظ اهمیت تاثیرات خانواده بایستی برای تربیت صحیح نوگلان زندگیمان، محیط ورود، رشد و زندگی شان یعنی خانواده را از هر جهت مهیا و مناسب حالشان سازیم تا آنچه را می خواهیم در آینده داشته باشیم، بیرونییم یعنی بدون برنامه و آمادگی لازم نمی توان انتظار داشت که کودک، بسیار خوب تربیت شود پس برای تربیت صحیح باید خود و خانواده را برای این کار مجهز کنیم. بدین ترتیب اهمیت و جایگاه خانواده در تربیت مشخص می شود اما آنچه در اینجا مطرح می گردد این است که چگونه می توان این نهاد مقدس را به معنای حقیقی خود، آنطور که شایسته است برای فرزندان و سایر اعضای خانواده آماده و مجهز نمود؟ در جواب باید اذعان داشت که بهترین راه در این امر، آموزش به افراد خانواده، به خصوص والدین محترم است (لوئیس و اسمیت، ۱۹۹۷).^۱

بعضی پیامدها و نتایجی که این دوره های آموزشی برای شرکت کنندگان دارد اشاره میشود:

- ۱- گرم تر شدن کانون خانواده ، ۲- ایجاد و افزایش اعتماد به نفس در خود و فرزندان
- ۳- یادگیری روش های صحیح تربیت مطابق با اصول و معیارهای علم، ۴- شناسایی استعداد های فرزندان و باور کردن آنها، ۵- پیشگیری از مشکلات عاطفی و تحصیلی فرزندان، ۶- حل مشکلات تحصیلی یا رفتارهای فرزندان ۷- پیشرفت تحصیلی (ثابتی، ۱۳۷۷).

¹-Lous & Smith

مبانی روان شناختی آموزش خانواده:

فروید (۱۹۳۶)^۱ والدین را به عنوان افرادی که عمدتاً مسئول نتایج فرایند رشد کودک هستند، در نظر می گیرد که این ایده فروید، بر بسیاری از آموزشهای خانواده آغازین اثرگذار بوده است.

اریکسون (۱۹۶۳)^۲ بر عوامل بیولوژیک درونی و عوامل اجتماعی بیرونی که بر رشد عقلانی و جسمانی کودک تاثیر می گذارد، تاکید دارد.

رایکرت^۳ و همکاران (۱۹۸۸) روش تدریس مستقیم را برای ایجاد تسلط بر مهارت هایی که در فراگیران آموزش خانواده بایستی ایجاد شود، کافی نمی دانند و از برنامه های آموزش خانواده ای دفاع می کنند که شامل ارائه ی الگو و تمرین رفتاری باشد.

راسترادیو آت (۱۹۸۹)^۴ دانش تحت آموزش خانواده را به مشاهده تعاملات مربوط به مراقبت از فرزندان در محیط های طبیعی و طبیعی و می داشت (ضیاء طویل، ۲۰۱۰).^۵ براون (۱۹۹۸)^۶ روش هایی مانند ایفای نقش، ارائه و مربی گری به جای بحث های گروهی و خواندن را توصیه می کند. او بر این باور است که آموزش خانواده بایستی فرصت هایی را برای مهارت های ابتدایی والدین فراهم آورد به طوری که آنان بتوانند شاهد تغییرات سریع در کودکانشان باشند (ازمان، ۲۰۱۰).^۷

هدف های آموزش و مشاوره ی خانواده

- ❖ ارتقای سطح آگاهی اعضای خانواده درباره ی نقش ها و وظایف خانواده؛
- ❖ کوشش برای آگاهی از کم و کیف و چگونگی شکل گیری رفتار در خانواده؛
- ❖ کوشش برای آگاهی از ریشه ها و علت های ناهنجاری های رفتاری و عاطفی؛
- ❖ کوشش برای چاره جویی، درمان، اصلاح و پیش گیری از بروز آسیب ها و نابسامانی ها؛
- ❖ بهسازی محیط زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی؛

¹. Frouid

². Eriksoun

³. Raycert

⁴. Raster

⁵. Ziya TaviI

⁶. Brown

⁷. Ozman

- ❖ پیشگیری از از به وجود آمدن آسیب های خانوادگی و طلاق؛
- ❖ پیشگیری از بروز ناهنجاری های رفتاری، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی (به پژوه و خانزاده، ۱۳۸۸).

- درودی (۱۳۸۳) در تحقیقی با عنوان آسیب شناسی خانواده های شهر مشهد و مقاله شیوه های آموزش خانواده به نتایجی اشاره می کند از جمله عدم استفاده از نیروهای متخصص برای آموزش خانواده، عدم امکانات مالی از فعالیتهای آموزش خانواده، عدم هماهنگی سازمانهای مربوط به آموزش خانواده و ساختارمند نبودن آموزش خانواده، فقدان نیازسنجی آموزشی به منظور تبیین نیازهای ویژه آموزش پدران و مادران .

- پژوهش (موسی زاده، ۱۳۸۰) با عنوان بررسی میزان اثربخشی کلاسهای آموزش خانواده در استان اردبیل و عوامل موثر بر آن نشان داد که بین برنامه های آموزش خانواده و سطح آگاهی و اطلاعات در خصوص شناخت فرزندان رابطه وجود دارد و توانسته است در شناساندن مشکلات رفتاری کودکان و نوجوانان به والدین کمک شد، و برنامه های آموزش خانواده در جهت جلب همکاری اولیاء با مسئولین مدرسه موفق بوده است و اولیاء باسواد نسبت به اولیاء کم سواد از دوره های آموزش خانواده بیشتر بهره مند می شوند و اولیاء کم سن تر در مقایسه با اولیاء مسن تر بیشتر می توانند از برنامه های کلاسهای خانواده استفاده نمایند.

محمدی (۱۳۸۷) تحقیقی با عنوان بررسی اثربخشی برنامه های آموزش خانواده بر والدین دانش آموزان دوره های ابتدائی شهرملکان در سال تحصیلی ۸۷-۸۶ انجام داده است. نتایج حاصله از این پژوهش نشان داد که کلاس های آموزش خانواده هم در ارتقای سطح دانش والدین و هم در تغییر نگرش آنها نسبت به مسائل تربیتی فرزندانشان موثر بوده است. همچنین در این پژوهش رابطه بین مشخصات دموگرافیک والدین و میزان اثر بخشی کلاس های آموزش خانواده مشاهده نشد. انجمن اولیا و مربیان می بایست از طریق استفاده از نیروهای متخصص و آموزش دیده و توجه به نیازهای مخاطبان، ارتباط خود را با والدین بیشتر نماید.

بیگلو (۱۳۸۴) تحقیقی با عنوان بررسی میزان موفقیت و تاثیر کلاسهای آموزش خانواده در تهران انجام داده است. نتایج بیانگر آن بود که درآمد خانواده افزایش

می یابد میزان استقبال و شرکت در کلاس های آموزش خانواده والدین کمتر می شود و همچنین شرکت والدین جوان بیشتر از والدین مسن می باشد.

- بوربور (۱۳۸۵) تحقیقی با عنوان بررسی تاثیر آموزش والدین بر تغییر رفتار آنان نسبت به فرزندان در منطقه ی هوایی شهید بابایی اصفهان انجام داده است. که نتایج بیانگر آن بود که آموزش والدین بر تغییر رفتار آنان نسبت به فرزندان موثر بوده است و تفاوتی بین رفتار پدران و مادران مشاهده نشد.

بهرامی نژاد و همکاران (۱۳۸۵) در تحقیقی با عنوان مقایسه ی تاثیر آموزش خانواده - مدارو فرد- مدار بر کاهش شاخص توده ی بدنی و سبک زندگی را انجام دادند که نتایج یافته ها نشان داد شاخص توده بدنی در هر دو گروه بعد از ملاحظه کاهش معنی دار داشت. احتمالاً هر دو شیوه ملاحظه آموزشی فرد-مدار و آموزش خانواده- مدار بر تمرکز بر اصلاح رژیم غذایی و بهبود فعالیت فیزیکی در صورت داشتن جلسات پیگیری منظم می تواند روش موثر جهت کاهش عوامل خطرزای بیماری های قلبی- عروقی باشد. طبق تحقیقات انجام شده در ترکیه، برای مدارس مهم است تا با سازمانها و واحدهای اجتماعی متفاوت همکاری کنند تا اینکه یک آموزش موثری در مدارس بدست بیاورند. هدف اصلی از این تحقیق، تعیین کارایی همکاری های بین والدین و مدارس است یعنی والدین هایی که در کلاسهای آموزش خانواده شرکت می کنند. نتایج تجزیه و تحلیل داده ها در این تحقیق نشان می دهد که سهم همکاری های بین والدین و مدارس در روش های تعیین شده خیلی موثر در این تحقیق نبود (ضیاء طویل، ۲۰۱۰)^۱.

تعاریف عملیاتی

۱- **اهداف:** بررسی نیازهای اولیاء در رابطه با تربیت فرزندان و ارتقای کیفیت آموزشی و تربیتی با توسل به برگزاری کلاسهای آموزشی و جامعه شناسی خانواده، و در این تحقیق منظور از اهداف مناسب نمراتی است که فرد در پرسشنامه محقق ساخته در سوالات ۳۰-۲۶ بدست می آورد.

^۱.Ziya Tavil

۲- **نیازسنجی:** عواملی که بر طبق پرسشنامه محقق ساخته، بایدها و فلسفه برگزاری کلاسهای آموزش خانواده را از منظر اجتماعی، تربیتی و یادگیری اولیا در شهر ماکو را به چالش می کشاند، و منظور از نیازسنجی در این تحقیق نمراتی است که فرد در پرسشنامه محقق ساخته در سوالات ۳۱-۳۵ بدست می آورد.

۳- **روش تدریس:** نحوه تدریس در کلاسها مشتمل بر استفاده از جزوه، کتاب، فیلم، پروشور، سخنرانی، و منظور از روش تدریس مناسب در این تحقیق نمراتی است که فرد در پرسشنامه محقق ساخته در سوالات ۵-۱۱ بدست می آورد.

۴- **متخصص نبودن نیروی انسانی:** عدم تسلط و دانش کافی مدرسان بر محتوای آموزشی چه از نظر علمی و چه از نظر عمومی نظیر شیوه بیان مطالب و مهارت در انتقال محتوای آموزشی، و منظور از نیروی انسانی در این تحقیق نمراتی است که فرد در پرسشنامه محقق ساخته در سوالات ۲۱-۲۵ بدست می آورد.

۵- **فضای فیزیکی:** امکانات مکانی و محلی کلاسها از نظر محل تشکیل کلاسها و تسهیلات کلاسها از نظر راحتی صندلی ها و تامین دمای مناسب و روشنایی کلاسها در سطح شهرستان ماکو، و منظور از فضای فیزیکی مناسب در این تحقیق نمراتی است که فرد در پرسشنامه محقق ساخته در سوالات ۱۶-۲۰ بدست می آورد.

۶- **ارزشیابی:** بیان کننده شیوه ارزشیابی از جنبه تکوینی و یا پایانی می باشد، و منظور از ارزشیابی در این تحقیق نمراتی است که فرد در پرسشنامه محقق ساخته در سوالات ۳۶-۴۰ بدست می آورد.

۷- **زمان آموزش:** تخصیص مدت مورد نیاز برای برگزاری و همچنین موقعیت زمانی از نظر صبح و ظهر بودن و یا تعداد روزها، جلسات برگزاری و روز برگزاری به عنوان مثال روزهای جمعه، و منظور از زمان آموزش مناسب در این تحقیق نمراتی است که فرد در پرسشنامه محقق ساخته در سوالات ۱۱-۱۵ بدست می آورد.

۸- **محتوا آموزشی:** مطالب ارایه شده در کلاسهای آموزشی که بیشتر جنبه تربیتی و روانشناسی دارد، و منظور از محتوا آموزشی در این تحقیق نمراتی است که فرد در پرسشنامه محقق ساخته در سوالات ۱۰-۶ بدست می آورد.

۹- **موفقیت برنامه های آموزش خانواده:** منظور از موفقیت برنامه های آموزش خانواده در این تحقیق، نمراتی است که فرد در پرسشنامه محقق ساخته در سوالات ۴۱-۴۵ به دست می آورد.

سوال پژوهش: تحقیق حاضر به دنبال یافتن این سوال است: مهمترین عوامل تهدید کننده نظام آموزش خانواده در آموزش و پرورش شهرستان ماکو کدامند؟

روش شناسی پژوهش

روش تحقیق توصیفی، همبستگی است. و جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه اولیاء دانش آموزان دوره های سه گانه تحصیلی ابتدائی، راهنمایی، متوسطه مدارس دخترانه و پسرانه شهرستان ماکو در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ است. که در کلاسهای آموزش خانواده شرکت کرده بودند. و جامعه آماری بدست آمده از آموزش و پرورش شهرستان ماکو شامل ۸۶۵ نفر، در ۱۷ مدرسه انتخاب و از این تعداد ۲۷۰ نفر به عنوان نمونه آماری طبق جدول مورگان به صورت تصادفی انتخاب شده اند. از این ۲۷۰ نفر، ۱۰۹ نفر زیردیپلم، ۱۰۸ نفر دیپلم، ۵۳ نفر دانشگاهی است و روش نمونه گیری به صورت تصادفی از نوع نمونه گیری خوشه ای چندمرحله ای است و حجم نمونه آماری با استفاده از جدول مورگان به نسبت جمعیت آماری انتخاب و محاسبه شده و تعداد نمونه ۲۷۰ نفر می باشد. برای جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده که مربوط به شناسایی آسیب ها و موانع و مشکلات کلاس های آموزش خانواده در شهرستان ماکو از دیدگاه کارشناسان و مدرسان و اولیای دانش آموزان و مدیران مدارس می باشد. و این پرسشنامه دارای ۴۵ سوال بر اساس مقیاس اندازه گیری ۵ گزینه ای لیکرت با گزینه های (همیشه نمره ۵، اغلب مواقع نمره ۴، گاهی اوقات نمره ۳، به ندرت نمره ۲، هرگز نمره ۱) و (خیلی زیاد نمره ۵، زیاد نمره ۴، متوسط نمره ۳، کم نمره ۲، خیلی کم نمره ۱) در نظر گرفته شده است که باید اولیاء شرکت کننده در کلاس های آموزش خانواده درست ترین گزینه را انتخاب و در پرسشنامه وارد کنند. ترتیب سوالات به این صورت است از سوال ۱ تا ۵ روش تدریس، ۶ تا ۱۰ مربوط به محتوا، ۱۱ تا ۱۵ مربوط به زمان آموزش، ۱۶ تا ۲۰ مربوط به فضا یا مکان مناسب، ۲۱ تا ۲۵ مربوط به نیروی انسانی، ۲۶ تا ۳۰ مربوط به اهداف، ۳۱ تا ۳۵ مربوط به نیاز سنجی، ۳۶ تا ۴۰ مربوط به ارزشیابی، ۴۱ تا ۴۵ مربوط به میزان موفقیت آموزش خانواده است. و پرسشنامه بین ۲۷۰ نفر از زن و مرد در ۱۷ مدرسه اجرا شده است. روایی این پژوهش صوری است و برای آزمون روایی سوالات از نظر مدرسان و مربیان مجرب و اساتید برنامه ریزی آموزشی استفاده شده است و برای تعیین پایایی پرسشنامه تحقیق حاضر از الفای کراباخ

استفاده شده به این صورت ابتدا که پرسشنامه بین ۴۰ نفر از اولیاء دانش آموزان زن و مرد در سه مقطع تحصیلی در شهرستان ماکو به صورت تصادفی انتخاب شده بودند اجرا شد و نتایج بدست آمده در این پژوهش حاکی از پایداری مناسب برای اجرای پژوهش بوده است .

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزاری آماری SPSS با نسخه ۱۶ استفاده شده و برای آزمون فرضیه‌ها از آزمون همبستگی استفاده شده است .

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه ۱: بین انتخاب روش تدریس مناسب و موفقیت آموزش خانواده از دیدگاه اولیاء رابطه وجود دارد.

جدول (۱): آزمون همبستگی اسپیرمن برای میزان موفقیت برنامه و روش تدریس

روش تدریس		
۰/۴۱۹	ضریب همبستگی	میزان موفقیت برنامه
۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
۳۷۰	تعداد	

چون توزیع متغیر روش تدریس غیرنرمال بود، برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. ضریب همبستگی اسپیرمن برابر ۰/۴۱۹ و سطح معنی‌داری آزمون ۰/۰۰۰ است. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری آزمون اسپیرمن کمتر از ۰/۰۵ است فرض مستقل بودن متغیرها رد می‌شود. یعنی بین انتخاب روش تدریس مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد. لذا فرض صفر رد و فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود.

فرضیه ۲: بین محتوای مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده از دیدگاه اولیاء رابطه وجود دارد.

جدول (۲): آزمون همبستگی پیرسون برای میزان موفقیت برنامه و محتوا

محتوا		میزان موفقیت برنامه
۰/۳۸۰	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۲۷۰	تعداد	

برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. ضریب همبستگی پیرسون برابر ۰/۳۸ و سطح معنی داری آزمون ۰/۰۰۰ است. با توجه به اینکه سطح معنی داری آزمون پیرسون کمتر از ۰/۰۵ است فرض مستقل بودن متغیرها رد می شود. یعنی بین محتوای مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی داری وجود دارد. لذا فرض صفر رد و فرضیه پژوهش پذیرفته می شود.

فرضیه ۳: بین انتخاب زمان آموزش مناسب و موفقیت آموزش خانواده از دیدگاه اولیاء رابطه وجود دارد.

جدول (۳): آزمون همبستگی اسپیرمن برای میزان موفقیت برنامه و زمان آموزش

زمان		میزان موفقیت برنامه
۰/۳۴۲	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۲۷۰	تعداد	

چون توزیع متغیر زمان آموزش غیرنرمال بود، برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. ضریب همبستگی اسپیرمن برابر ۰/۳۴۲ و سطح معنی داری آزمون ۰/۰۰۰ است. با توجه به اینکه سطح معنی داری آزمون اسپیرمن کمتر از ۰/۰۵ است فرض مستقل بودن متغیرها رد می شود. یعنی بین انتخاب زمان آموزش مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی داری وجود دارد. لذا فرض صفر رد و فرضیه پژوهش پذیرفته می شود.

فرضیه ۴: بین فضای مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده از دیدگاه اولیاء رابطه وجود دارد.

جدول (۴): آزمون همبستگی پیرسون برای میزان موفقیت برنامه و فضا

فضا		
۰/۲۸۴	ضریب همبستگی	میزان موفقیت برنامه
۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
۲۷۰	تعداد	

برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. ضریب همبستگی پیرسون برابر ۰/۲۴۸ و سطح معنی‌داری آزمون ۰/۰۰۰ است. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری آزمون پیرسون کمتر از ۰/۰۵ است فرض مستقل بودن متغیرها رد می‌شود. یعنی بین فضای مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد. لذا فرض صفر رد و فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود.

فرضیه ۵: بین نیروی انسانی و موفقیت برنامه آموزش خانواده از دیدگاه اولیاء رابطه وجود دارد.

جدول (۵): آزمون همبستگی پیرسون برای میزان موفقیت برنامه و نیروی انسانی

نیروی انسانی		
۰/۴۱۷	ضریب همبستگی	میزان موفقیت برنامه
۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
۲۷۰	تعداد	

برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. ضریب همبستگی پیرسون برابر ۰/۴۱۷ و سطح معنی‌داری آزمون ۰/۰۰۰ است. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری آزمون پیرسون کمتر از ۰/۰۵ است فرض مستقل بودن متغیرها رد می‌شود. یعنی بین نیروی انسانی و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد. لذا فرض صفر رد و فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود.

فرضیه ۶: بین تعیین اهداف مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده از دیدگاه اولیاء رابطه وجود دارد.

جدول (۶): آزمون همبستگی اسپیرمن برای میزان موفقیت برنامه و اهداف

اهداف		
۰/۲۶۶	ضریب همبستگی	میزان موفقیت برنامه
۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۲۷۰	تعداد	

چون توزیع متغیر اهداف غیرنرمال بود، برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. ضریب همبستگی اسپیرمن برابر ۰/۲۶۶ و سطح معنی داری آزمون ۰/۰۰۰ است. با توجه به اینکه سطح معنی داری آزمون اسپیرمن کمتر از ۰/۰۵ است فرض مستقل بودن متغیرها رد می شود. یعنی بین تعیین اهداف مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی داری وجود دارد. لذا فرض صفر رد و فرضیه پژوهش پذیرفته می شود.

فرضیه ۷: بین انجام نیازسنجی علمی و موفقیت برنامه آموزش خانواده از دیدگاه اولیاء رابطه وجود دارد.

جدول (۷): آزمون همبستگی اسپیرمن برای میزان موفقیت برنامه و نیازسنجی

نیازسنجی		
۰/۳۹۵	ضریب همبستگی	میزان موفقیت برنامه
۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۲۷۰	تعداد	

چون توزیع متغیر اهداف غیرنرمال بود، برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. ضریب همبستگی اسپیرمن برابر ۰/۳۹۵ و سطح معنی داری آزمون ۰/۰۰۰ است. با توجه به اینکه سطح معنی داری آزمون اسپیرمن کمتر

از ۰/۰۵ است فرض مستقل بودن متغیرها رد می‌شود. یعنی بین انجام نیازسنجی علمی و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد. لذا فرض صفر رد و فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود.

فرضیه ۸: بین انتخاب شیوه مناسب ارزشیابی و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه وجود دارد.

جدول (۸): آزمون همبستگی پیرسون برای میزان موفقیت برنامه و ارزشیابی

ارزشیابی		
۰/۵۲۲	ضریب همبستگی	میزان موفقیت برنامه
۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
۳۷۰	تعداد	

برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. ضریب همبستگی پیرسون برابر ۰/۵۲۲ و سطح معنی‌داری آزمون ۰/۰۰۰ است. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری آزمون پیرسون کمتر از ۰/۰۵ است فرض مستقل بودن متغیرها رد می‌شود. یعنی بین انتخاب شیوه مناسب ارزشیابی و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد. لذا فرض صفر رد و فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود.

بررسی تاثیر عوامل هشتگانه بر میزان موفقیت برنامه آموزش خانواده:

برای بررسی تاثیر عوامل هشتگانه بر میزان موفقیت برنامه آموزش خانواده از رگرسیون گام به گام استفاده شده است. ابتدا متغیر ارزشیابی وارد مدل می‌شود. ضریب تعیین برابر ۰/۲۷۲ است. سپس متغیر نیروی انسانی در مدل وارد می‌شود. ضریب تعیین برابر ۰/۳۷۴ است. پس از آن متغیر روش تدریس وارد مدل شده و ضریب تعیین به ۰/۴۷۴ افزایش یافته است. و در نهایت متغیر محتوا وارد مدل شده و با وارد شدن آن ضریب تعیین به ۰/۴۲۶ ارتقا می‌یابد. سایر متغیرها به دلیل معنی‌دار نبودن، در مدل وارد نشده‌اند.

یکی از پیش شرط های رگرسیون این است که متغیر ملاک دارای خود همبستگی نبوده و خطاها مستقل از هم باشند. این شرط با آزمون دوربین-واتسن مورد آزمون قرار می گیرد. اگر مقدار دوربین-واتسن عددی بین $1/5$ و $2/5$ باشد نتیجه می گیریم که متغیر ملاک دارای خود همبستگی نبوده و خطاها مستقل از هم هستند. مقدار دوربین-واتسن برابر $2/14$ است. چون این مقدار بین $1/5$ و $2/5$ قرار دارد نتیجه می گیریم که متغیر ملاک دارای خود همبستگی نبوده و خطاها مستقل از هم می باشد.

جدول (۹): جدول همبستگی و دوربین-واتسن تاثیر عوامل هشتمگانه بر میزان موفقیت برنامه آموزش خانواده

مدل	متغیر وارد شده به مدل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای معیار برآورد	دوربین-واتسن
۱	ارزشیابی	۰/۵۲۲	۰/۲۷۲	۰/۲۷۰	۲/۶۶۹	
۲	نیروی انسانی	۰/۶۱۲	۰/۳۷۴	۰/۳۶۹	۰/۴۸۰	
۳	روش تدریس	۰/۶۳۸	۰/۴۰۷	۰/۴۰۰	۰/۴۱۸	
۴	محتوا	۰/۶۵۲	۰/۴۲۶	۰/۴۱۷	۰/۳۸۵	۲/۱۳۷

برای بررسی وجود رابطه خطی بین متغیر ملاک و متغیرهای پیش بین از آزمون F استفاده می کنیم. در اینجا فرض صفر چنین است که بین متغیر ملاک و متغیرهای پیش بین رابطه خطی وجود ندارد.

سطح معنی داری برابر $0/000$ است. با توجه به اینکه سطح معنی داری آزمون معنی داری رابطه خطی کمتر از $0/05$ است نشان می دهد که بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رابطه خطی معنی داری وجود دارد.

جدول (۱۰): آزمون معنی داری رابطه خطی تاثیر عوامل هشتمگانه بر میزان موفقیت برنامه آموزش خانواده

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی داری
۴	۱۱۱۶/۶۲۸	۴	۲۷۹/۱۵۷	۴۹/۰۷۱	۰/۰۰۰
	۱۵۰۷/۵۳۹	۲۶۵	۵/۶۸۹		
	۲۶۲۴/۱۶۷	۲۶۹			

ضرایب استاندارد نشده و ضرایب استاندارد شده همراه با سطوح معنی‌داری‌شان در جدول (۱۱) ارائه شده است. با توجه به جدول نتیجه می‌گیریم که ارزشیابی، نیروی انسانی، روش تدریس و محتوا بر میزان موفقیت برنامه آموزش خانواده دارای تاثیر معنی‌داری می‌باشند. همچنین ارزشیابی با ضریب استاندارد شده $0/357$ بیشترین تاثیر را بر میزان موفقیت برنامه آموزش خانواده دارد.

جدول (۱۱):

جدول ضرایب رگرسیون تاثیر عوامل هشتگانه بر میزان موفقیت برنامه آموزش خانواده

مدل	ضرایب استاندارد نشده	ضرایب استاندارد شده	خطای معیار		سطح معنی‌داری
		Beta (بتا)	B	T	
۴	مقدار ثابت		$1/540$	$-2/852$	$-0/065$
	ارزشیابی	$0/357$	$0/180$	$1/237$	$0/000$
	نیروی انسانی	$0/242$	$0/344$	$1/652$	$0/000$
	روش تدریس	$0/177$	$0/270$	$0/875$	$0/001$
	محتوا	$0/149$	$0/302$	$0/881$	$0/004$

بحث و نتیجه گیری

در رابطه با فرضیه اول یافته‌ها نشان داد که بین انتخاب روش تدریس مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد یعنی یافته‌ی تحقیق مورد تایید قرار می‌گیرد و نتایج به دست آمده با نتایج (درودی، ۱۳۸۳) و (حسن بیگلو، ۱۳۷۴) و (بوربور، ۱۳۸۵) (ازمان، ۲۰۱۰) همسو است و (موسی زاده، ۱۳۸۰) عدم همسوئی است پس می‌توان گفت که روش تدریس مناسب باعث موفقیت کلاسهای آموزش خانواده می‌شود پس لازم است در کلاس‌های آموزش خانواده از روش تدریس مناسب مانند روش گروهی، پرسش و پاسخ و نمایش فیلم و مشاوره استفاده کرد.

در رابطه با فرضیه دوم، تحلیل این یافته‌ها نشان داد که بین محتوای مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی‌داری وجود دارد و یافته‌های تحقیق مورد تایید قرار می‌گیرد. نتایج بدست آمده با نتایج (موسی زاده، ۱۳۸۰) و (بوربور، ۱۳۸۵) و (ازمان، ۲۰۱۰) و (ثابتی، ۱۳۷۷) همسو است. و یافته این پژوهش نشان می‌دهد که

استفاده از محتوای مناسب در کلاس ها باعث موفقیت کلاسهای آموزش خانواده می شود، پس لازم است در کلاس های آموزش خانواده از محتوای مناسب در مورد تربیت فرزندان، پیشرفت تحصیلی، حل مشکلات خانواده و غیره استفاده کرد .

در رابطه با فرضیه سوم، این یافته نشان می دهد بین انتخاب زمان آموزش مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی داری وجود دارد (یعنی یافته های تحقیق مورد تایید قرار می گیرد) و با یافته های پژوهش (ازمان، ۲۰۱۰) و (ضیاء طویل، ۲۰۱۰) و (ثابتی، ۱۳۷۷) همسو است. می توان گفت که استفاده از زمان مناسب باعث موفقیت برنامه های کلاس های آموزش خانواده می شود پس لازم است زمان برگزاری کلاس ها موقعی باشد که همه اولیا و خانواده ها بتوانند در این کلاس ها شرکت کنند یعنی ساعات تشکیل کلاسها مناسب باشد .

در رابطه با فرضیه چهارم، تحلیل این یافته نشان داد که بین فضای مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی داری وجود دارد. و یافته تحقیق مورد تایید قرار می گیرد. با پژوهش های (ازمان، ۲۰۱۰) و (ضیاء طویل، ۲۰۱۰) و (ثابتی، ۱۳۷۷) همسو است. پس می توان گفت که مکان یا فضای برگزاری کلاسهای آموزش خانواده مورد رضایت خانواده ها یعنی از لحاظ نزدیکی، نور، صدا، گرمایش و سرمایش مناسب باشد .

در رابطه با فرضیه پنجم، یافته ها نشان می دهد که بین نیروی انسانی و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه ی مستقیم معنی داری وجود دارد (یعنی یافته های تحقیق مورد تایید قرار می گیرد). و نتایج بدست آمده با نتایج (ثابتی، ۱۳۷۷) و (محمدی) همسواست و (درودی، ۱۳۸۳) همسوئی ندارد. پس با توجه به پژوهش انجام یافته استفاده از نیروی انسانی و یا اساتید و مربی با تجربه، متخصص و مرتبط با رشته تدریس موجب موفقیت کلاسهای آموزش خانواده می شود، پس لازم است که از مدرسان و اساتیدی که دوره های آموزش خانواده را گذرانده اند استفاده کرد .

در رابطه با فرضیه ششم، درتحلیل این یافته می توان گفت که بین تعیین اهداف مناسب و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی داری وجود دارد (یعنی یافته های تحقیق مورد تایید قرار می گیرد). و نتایج بدست آمده با (وزیری، ۱۳۷۹) و (بوربور، ۱۳۸۵) و (موسی زاده، ۱۳۸۰) و (ازمان، ۲۰۱۰) و (ضیاء طویل، ۲۰۱۰) همسو است. پس استفاده از اهداف مناسب در کلاس ها باعث موفقیت کلاس های آموزش

خانواده می شود، پس لازم است در این کلاس ها اهداف آموزش صحیح و تربیت فرزندان، شناسایی استعداد های فرزندان و بارور کردن و مشکلات عاطفی و تحصیلی فرزندان و غیره استفاده کرد.

در رابطه با فرضیه هفتم، یافته ها نشان می دهد بین انجام نیازسنجی علمی و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه مستقیم معنی داری وجود دارد (یعنی یافته های تحقیق مورد تایید قرار می گیرد). و نتایج بدست آمده با با نتایج (موسی زاده، ۱۳۸۰) و (محمدخانی، ۱۳۷۶) و (ازمان، ۲۰۱۰) و (ضیاء طویل، ۲۰۱۰) و (درودی، ۱۳۸۳) همسو است. پس باید گفت نیازسنجی علمی باعث موفقیت کلاسهای آموزش خانواده شده پس لازم است که قبل از شروع کلاسها، نیازهای آموزشی خانواده ها را بررسی کنیم و با توجه به نیازهای آموزشی اولیاء، این کلاسها را برگزار کنیم (یعنی خانواده ها به چه آموزش هایی نیز دارند).

در رابطه با فرضیه هشتم، یافته هانشان داد که بین انتخاب شیوه مناسب ارزشیابی و موفقیت برنامه آموزش خانواده رابطه ی مستقیم معنی داری وجود دارد یعنی یافته های این تحقیق مورد تایید قرار می گیرد. و نتایج بدست آمده با نتایج (صافی، ۱۳۷۷) و (ثابتی، ۱۳۷۷) همسو است. بنابراین ارزشیابی در این کلاس ها باعث موفقیت کلاس های آموزش خانواده می شود پس لازم است مدیر و مدرس قبل از شروع و پایان دوره ارزشیابی به عمل آورد.

با توجه به یافته های این پژوهش پیشنهاد می شود که:

- ۱- مدیران اجرایی جلسات و مدرسان مدارس آموزش و پرورش قبل از برگزاری دوره ها کلاس آموزش خانواده از والدین دانش آموزان پیش آزمون در زمینه های مختلف مانند میزان آشنایی با حصول تعلیم و تربیت و علوم اجتماعی و روانشناسی به عمل آورند تا بر پایه ی این اطلاعات بتوانند محتوای برنامه ها و مواد آموزش و نیز استادان متخصص برای هر کلاس را مشخص کنند.
- ۲- بمدرسان و مربیان مدارس آموزش و پرورش در جلسات آموزش خانواده از روش بحث گروهی، مشاوره و نمایش فیلم و پرسش و پاسخ استفاده کنند.
- ۳- در کلاسهای آموزش خانواده از مدرسان و مربیانی استفاده گردد که:
  - ۱- از نظر علمی و تخصصی در مرتبه ی بالایی قرار داشته باشد.
  - ۲- مشاوران خوبی برای والدین شرکت کننده در این کلاس ها باشد.

۳- محور بیشتر بحث هایش در کلاس، تربیت فرزندان و چگونگی رفتار با آنان و پیشرفت تحصیلی آنان باشد.

۴- مدیران مدارس آموزش و پرورش برنامه های آموزش خانواده را سالانه و با فاصله های مناسب تنظیم کنند و قبل از سال تحصیلی به اطلاع والدین برسانند.

در تحقیق فوق محدودیت هایی نیز وجود داشته است از جمله: محدودیت ابزار که یافته ها بر اساس اطلاعات حاصل از پرسشنامه می باشد. این پژوهش صرفاً در شهرستان ماکو صورت گرفته نمی توان نتایج آن را به سایر شهرستانها تعمیم داد.

منابع:

- اسپری، لن (۲۰۰۴)، خانواده سنجی: راهبردهای نوین در سنجش خانواده، ترجمه‌ی احمد به پژوه و حسین خازنده (۱۳۸۸)، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان
- امجدیان، کیومرث (۱۳۸۴)، چرا آموزش خانواده مهم و ضروری است. مجله پیوند. شماره ۳۱۳
- برزوئی، علیداد (۱۳۷۴)، بررسی میزان تاثیر کلاسهای آموزشی خانواده در بررسی اولیائی که از این کلاسها استفاده کرده اند. طرح پژوهشی. انتشارات: اداره کل آموزش و پرورش استان لرستان.
- یوربور، جواد (۱۳۸۵)، بررسی تاثیر آموزش والدین بر تغییر رفتار آنان نسبت به فرزندان در منطقه هوائی شهید بابائی اصفهان: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
- بهرامی نژاد، نسرین و همکاران (۱۳۸۵)، مقایسه‌ی تاثیر آموزش خانواده- مدار و فرد- مدار بر کاهش شاخص توده‌ی بدنی و سبک زندگی. پایان نامه کارشناسی ارشد. زنجان: دانشگاه علوم پزشکی. دانشکده پرستاری.
- به پژوه، احمد (۱۳۸۹)، آسیب شناسی خانواده و پیشگیری از ستیزه های خانوادگی. انتشارات: انجمن اولیاء و مربیان. دانشیار روانشناسی دانشگاه تهران. دی ماه.
- به پژوه، احمد (۱۳۸۱)، رهنمودهای مهم برای برنامه ریزی و مدرسان آموزش خانواده. مجله پیوند. شماره ۱۸۴. مهرماه.
- ثابتی، حسین (۱۳۷۷)، بررسی نگرش اولیای دانش آموزان درباره ی عوامل موثر در جذب آنها به کلاسهای آموزش خانواده. پایان نامه کارشناسی ارشد. یزد: دانشگاه شهید بهشتی.
- جهانگرد، یدالله (۱۳۷۵)، آشنایی با انجمن اولیاء و مربیان. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
- حسن بیگلر، بهروز (۱۳۷۴)، بررسی میزان موفقیت و تاثیر کلاسهای آموزش خانواده. تهران: انتشارات آموزش و پرورش تهران. پژوهشکده خانواده.
- درودی، ابوالفضل (۱۳۸۳)، آسیب شناسی خانواده های شهر مشهد و مقایسه شیوه های آموزشی خانواده. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: پژوهشکده خانواده وزارت آموزش و پرورش.
- ذاکری، محمدرضا (۱۳۸۷)، برنامه آموزش مهارت های زندگی برای مدرسان آموزش خانواده. طرح پژوهشی. انتشارات: انجمن اولیاء و مربیان.
- انجمن اولیا و مربیان (۱۳۸۲، مهر)، روزنامه همشهری. صفحه ۴
- سیرتحوّل انجمن اولیاء و مربیان ایران (۱۳۷۹). سازمان مرکزی اولیاء و مربیان.
- صافی، احمد (۱۳۷۷)، اهمیت و ضرورت آموزش خانواده و نقش مدیران در این زمینه، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان. خرداد ماه.
- عبدالهی، علی (۱۳۸۰)، آموزش خانواده ابتدایی، راهنمایی و متوسطه. آموزش و پرورش استان اردبیل.

- فلاح، اعظم، حشمتی، اکرم (۱۳۸۳)، نیازهای آموزشی اولیاء و دانش آموزان در شهرستان یزد. انتشارات: انجمن اولیاء و مربیان.
  - محمدی، فاطمه (۱۳۸۷)، بررسی میزان اثربخشی برنامه های آموزش خانواده بر والدین دانش آموزان دوره ابتدائی شهر ملکان در سال تحصیلی ۸۷-۸۶. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
  - موسی زاده، توکل (۱۳۸۰)، بررسی میزان اثر بخشی کلاسهای آموزش خانواده. پایان نامه کارشناسی ارشد. آموزش و پرورش اردبیل.
  - وفادار، صداقت (۱۳۸۳)، نوآوری در نحوه برگزاری کلاسهای آموزش خانواده. مجله پیوند. شماره ۲۳۳.
- Louis M. Smith and Wilma wells (1997), Urban parent education: Dilemmas and resolutions (qualitative studies on schools and schooling).
  - Ozma Fatma (2010), The efficiency of school- parent associations (SPA) at schools. Firat University. Faculty of education turkey.
  - Ziya Tavil Yusuf (2010), A sample parent training programme: group training. a Department of Special Education, Gazi university. Ankara, 06500, turkey, WCLTA 2010

